لیر پاشاو ئەزموونێک لە تراژیدیادا.. حەیدەر عەبدولرەحمان

لەزەربەی تراژیدیاکانی شکسپیردا هەمیشە هەزی شتێ بەسەر هەزی خەردا زاڵە، بۆیە لە لیرپاشاش دا، بەچاوی خەمان مەرگی پاشاو کچە راستگۆکەی دەبینین، کە نەیانتوانی کۆتایی بەغەدرو خیانەت و تەماعکاری بێنن و دنیا لێو لێوکەن لەراستگۆیی و خۆشەویستی راستەقینە.
شکسپیر لا تەنیشتکی لە تراژیدیایەکدا نیشاندەین، کە هەر تەنها لەدایك بووی کەمەگای ئینگلتەرا یا ئەوروپا نین، بەڵکو ئەمە کولتووری زەرینەی مرۆڤایەتی ئەمڕۆیە ، نەك هەر تەنها لەسنووری وڵاتێك، یا لەدەوروبەری زەمەنێکدا، نەخێر ئەمە دەرهاوێشتەیەکی بە سنوورەو بە هەموو وڵاتێك و بە هەموو سەردەمانێك بەردەوامی هەیە.
بۆیە رەخنەگری بەریتانی (ئەدوارد بەند) دەڵێت: ئێم هەموو تووندو تیژی و تاوانکارییە لە کەمەگای ئەوروپادا شایستەی ریسوا کردنە، چونکە ئەوەی هەیە مایەی شەرمەزاری بوونە.
شکسپیر دەیەوێت بڵێت لەهەموو سەردەمەکاندا گوتنی هەقیقەت تفت و تاڵو هەندە جاریش باجی قورسی لەسەرە.
هەموو کەسێك بەرگەی هەق پەرستی ناگرێ، بەپێچەوانەکەی ستایش و پیا هەڵدانی ناڕاست، لای هەندە کەس بەهەند وەردەگیرێن و رەزیان لە دەگیرێت .
لەوتەی تراژیدیای (لیر پاشا)ی شکسپیر لەساڵی 1606 ەوە بە یەکەم جار نمایش کراوە، تاوەکو ئێستاکە بەسەدان شێواز و لایەن چەندین گۆرە دەرهێنەری شانۆیی و سینەمایی لە جیهاندا نمایش دەکرێت، کەچی وەك ئەوە وایە کە بە یەکەمجار، لیر پاشا ببیندرێ. کاتی خۆی شکسپیر بیرکەی ئێم نمایشی لەداستانێکی (سبنسر) بە ناوی (شاژنی جنۆکان) وەرگرتووە، کە کولتوورێ َکی کۆنی ئینگلتەرایە .
شانۆگەریەکە سەربوردەی پاشایەکی بەریتانی دەگەڕێتەوە کە کاتی خۆیو لەتەمەنی لاویتی دا سوارچاکێکی لێهاتوو بووە، بەڵام دواتر کە دەکەوێتە تەمەنەوە، بەیار دەدا ئەو دەسەڵات و موڵك و سامانەی هەیەتی، بەسەر سێ کچەکانی(گۆن ریل، ریگن، کەردیلیا) دابەش بکات، داواشیان لە دەکات، هەریەك لەوان هەستی تایبەتی خۆی بەرامبەر بەو عەدالەتی و خۆشەویستیەی باوکیان دەربڕن.

کچ گورو کچ ناوندیەکی، بزمانکی لووس دەکون بر مدح ستایشی خۆویستی خیان بە باوکیان، بەام کچ بچووککیان ناتوانت درێ لگە باوکی بکاو دژ خۆویستی نوان من و تۆ تنیا خۆویستی کچك و باوکك، ناتوانت لوندە زتر ستایشی درزنانی باوکی بکات، ئمش دبتە مایەی تورەبوونی باوکی و وای لێ دکات، کچکی پەشکش بپاشای قرنسا بکات و لمملکت بدری نە .
دواتر کە زمان دە و زمان دژوا، درو راستیکان دردکون و هموو شتێ ئاشکرا دبێت، ئو دوو کچی دسات و موکی پاشایان بسردا پخش کرا، هوە ددان، پاشای باوکیان لدسات رووت کنوە، پاشان پیلان بە لناو بردنی دابنێن .
بەام کاتێ پاشا پیلانکی بە ئاشکرا دبێ، بنهێنی لدست پاسوانکانی کشك و پیلانی دوو خوشککە وك شت رادکا، تاجکی پژ موچ لسەر دنە بدەم گرانیکەوە ککس تی ناگاو دکوتێ نو گیژنەی زریانکی توندو لکتاییدا لگە کچ خۆویستکەی سەر دنننەوە،
ئم تراژیدیا لای زربەی کمگاکانی دنیا بیندراوە، بەام هیچ نمایشك کتایی بە لیر پاشا ناهنێ، بکو لیر پاشا بە ئایدلژیایکی ترو فرمکی تر دیسان دگتەوە، بە ئوەی سەر لە نوێ درسکی تر لە بە نمکی و خیانتکاری و دوو رووی بەتەوە.
بیە (کامران رئووف) پنجەی لسەر دقك داناوە، کە لە رووی ئایدلژیاو واقیع، هاوکوفە لگە ئمەی مرقایەتی بگشتی و ژیانی کمگای کورد بە تایبەت، لە سردمکی پلە ململانێ و سردمکی پە لخەپرستی و خوێن خڕی، لە پناو دسات .
لە لایکی ترەوە(کامران) کاراکترکی بژاردە کردووە ، کە رنگە ئو کاراکترە بێت، بتوانێت تنوویەتی مرۆیی و هونریی ئو بتواوی بیکەوە بشکنێ .
گرنگ لە بڕجستە کردنی کاراکتری (لیر پاشا) نواندنی جستەیی نبوو، گرنگتر لەوە نیشاندنی دیوی ناوەوەی لیر پاشا بوو، بهموو زام و رق و غدرە ون بووکانی.
دیوی ناوەوەی کاراکترك کە غدر شتی کردو کردی بە کسك بە زیندوویی مرگی خی بە چاوان ببینی.
بیە گرنگ بە ئکتر ئوە نیە، ئداو فرمکی گوزارشت بخشت بداتێ، گرنگتر لەوە ئوەیە ئو ئکترە ئو دسەاتەی هبە ناخی ئو کاراکترەت لە سەر شانەدا بە هژێ.
تا ئکتریش بر لە بینر ژانی ئو کاراکترە نگوازتەوە ناو

ڕەحی خۆی ، وەک گواستنەوەی خوێنی کەسێک بۆ کەسێکی تر، ناتوانێت کارێک بکات ، دنیا بێت لەوەی تۆ وەک ئەکتەر خیانەتت لە کاراکتەرەکەت نەکردووە، یا راستگۆ بوویت لەگەیدا.
لەو حاڵەتانەیە هەندێ کاراکتەر مەرگەکەی ئەبەدی بەرووی ئەکتەرەکەوە دڵگەنن، کە تا مردن و دوای مردن، هەندێ کاراکتەر دەبنە شوناسی هەندێ ئەکتەرو پێی دەناسرێنەوە، وەک شوناسی زۆربا بۆ ئەنتۆنی کوین .
ناسینی (لیر پاشا) تەنیا لەبەسەرهاتە تراژیدیەکەی دانیە، بەڵکو لەناسینی خودی (لیر پاشا) خۆیەتی، لەرووە مرۆیی و سایکۆلۆژی و ئەخلاقی و ئایدۆلۆژیکیەوە، بۆیە کە دەچیتە بەرگی لیر پاشا، دەبێت بەرگەی ئەو بروسکە دەرونیەت گرتبێ، کە وەک مرۆڤ لە ڕەگو ریشەوە هەڵی کێشاوی، تا لە زیندانی کشکەکەت مابیت، پاڵت پێوە دەنێن بۆ ڕوخانی دەروونی..
بینەر بەحاڵەتکی نا سەقامگیر دەتبینی، هەست دەکا مرۆڤکی ئاسایی نیەت، وەک کەسێکی خەپڕست و هەڵچوو دەردەکەوێ، بەیارەکانت ڕاگوزارو بەپڵەن، بەشێوازێکی نامەسئولانە و نا عەقلانیەت بریار دەدەیت ، هەموو شتێ بۆ ڕو شێواندن دەچیت...
کامەران بەو شێوەیە لیر پاشامان نیشان دەدات و ئەو حاڵەتە دەروونیەمان بۆ ئامادە دەکات، لە لیر پاشا چاوەڕوانی دەکەین.
بۆیە بینەر لەسەرەتادا ڕقی لەهەسوو کەوتی نامەسئولانەی لیر پاشا دەبێتەوە، بەڵام دواتر هەر هەست دەکات ئەو پاشایە غەدری لەخۆی کردووە و بەرهەمی هەڵکانی وەردەگرێتەوە، بە لە دەست دانی دەسەڵات و بە نمەکی کچەکانی بەهەی ئەو تەمەعکارییەی بەرچاوی گرتوون، وردە وردە بینەر سەز دەیگرێ و ئاواتی ئەوە دەوازە ئەوەی ڕوخاوە ڕاست بکرێتەوە.
دەرهەنان
کامەران ڕئووف دوای هەموو ئەو چەند ئەزموونە شانیانەی لەگەڵ چیخۆف و ستایلی چیخۆف نیشانی داین، چ وەک دەرهێنەر چ وەک ئەکتەر، ئەمجارە دەخزێتە سەر شکسپیرو کاراکتەرێک لەکاراکتەرە هەرە کاریگەرەکانمان بۆ بەرجەستە دەکات، کە هەموو ئەکتەرێک ئاواتی ئەوە دەخوازێ خۆی لەو ئەزموونە قورسە بدات و یا خود ببێت بەئەکتەرێکی بەشداربوو لە(لیر پاشا)دا .
بۆیە پەم وایە بژاردەی (لیر پاشا) بۆ شانۆی کوردی لە چەند جەمسەرەکەوە بایەخی خۆی هەیە.
لە ڕووی پراکتیکیەوە بینەری کورد ئاشنا بوونی بۆتراژیدیاو کاراکتەرە ناودارەکانی شکسپیر کەم، ئەگەرچی لەواقیع دا هەر خۆی پارچەیەکە لەو واقیعەو لەواو لەوە لە تراژیدیا.

بۆیە بیر کردنەوە لە (لیر پاشا) بە پێکردنەوەی ئەو بەشایی گرنگی خۆی هەیە .
2.کاراکتەری (لیر پاشا) نزیکترین کاراکتەرکە لەرووی شێوە و فەرمەوە بە (کامەران) بەتایبەت لە رووی تەمەن و فەرمی نواندن، بە بەرجەستەکردنی توانا جەستەیی و فیزیکیەکانی لەو کاراکتەرەدا، کە کاراکتەرێکی کاریگەرو ناخ هەژێنە وفەزایەکی بەرفراوان بە کامەران دروست دەکات، کە باشترین تواناکانی بەرجەستە بکات.

3. ئەم تێکستەو ئامانج و فەلسەفەکانی، گونجاوترین تێکستە بە بەرجەستە کردنی ئەوەی ئەمڕۆ لە کۆمەڵگای کوردی دا رووە دەدا، لەخیانەتکاری و تەماعکاری لەسەر دەسەڵات و خەڵکەرستی دا .
کار کردن لەتراژیدیاکانی شکسپیر لەشانۆی کوردی دا بە دڵگەرمەنە وەك شانۆ، مەگەر کەمێک ئەتروحەی قوتابیانی لە دەرچوت، چونکە تا ئێستا شانۆی کوردی بەهۆی لاوازی زۆر لە پێکهاتەکانی، بەتایبەت ئەکتەری پرۆفیشناڵ و پەداویستیەکانی شانۆی کلاسیکی لەرووی جلو بەرگ و دیکۆرو ئیکسسواراتی دیکەی لە شکسپیر نادا، ئەوە جگە لەوەی شانۆی شکسپیری تایبەتمەندی خۆی هەیە، دەبێت ئەو تایبەتمەندیانە بەخسە بە بەرهەمهێنانی بەرهەمێکی شانۆیی، بۆر لەهەموشیان ئەکتەری شکسپیریی .
کامەران لەدەرهێناندا لەرووی فەرمەوە نەیتوانیوە لەو چەند نمایشە جیهانیانە تایبەتمەندی خۆی هەبێت، کە دەربارەی لیر پاشا نمایش کراون، بەڵکو لەشێوەدا لەدەوری یەك بازنەدا دەسوڕێنەوە، بەڵام بە شانۆی کوردی شتێکی تازەیە، کە بینەری کورد لیر پاشا ببینێ و ئاوەزانی ئەو کاراکتەرە تراژیدیە بێت کە شانۆی جیهانی هەژاندووە.
لە بەشی یەکەمی شانۆگەریەکەدا سیمای کلاسیکی کەشك و تەلاری ئینگلیزی و جلو بەرگی بنەماڵەی پاشازادەکان و دەست و پێوەندەکانیان، دەروازەیەکە بە ڕەسم کردنی شۆن و مارکە کلاسیکییەکە کە تایبەتمەندی خۆی پێوە دیارە، پاشان دیکۆری تەڵەکانی جاڵجاڵۆکە هەر زوو ئەو هەستە لا گەڵاڵە دەکات، کە ئەم شوێنکە بە چنینی پیلان و هەڵەکانی تاوانباری، هەموو ئەوانەش کەوتوونەتە ناو چوارچێوەی ئەو تەڵانە لەو تاوانکارییانەدا تێوە کەاون و گەمەی خایان دەکەن لەرووداوەکاندا.

ریتمی نمایشکە لەدەستپێکی شانۆگەریکەدا زەر هەورە، بەڵام دواتر لەگەڵ بەرەو پێشەوە چوونی رووداوەکان، بەرەو هەڵکشان دەچێ .
بینەر هەست دەکات پێینەوە بە بەشی دووەم خرایی پێوە دیارە، چونکە دەرهێنەر هەوڵی کورت کردنەوەی کەمکردنی دیمەن و رووداوو دیالۆگی داوە، کە لەبایەخی سروشتی نمایشکە کەم دەکاتەوە، چونکە نیشوونوومای کردنی ململانێکان بەشێوەی سروشتیەکەی خۆیەوە، هاوسەنگی شانۆگەریکە رادەگرێو دەرفەتی دەستبەر بوونی چێژ دەپارێزێ.
دەرهێنەر هەوڵی ئەوە دەدات قورسایی خۆی بخاتە نێو رووداوەکانی دوایی و خۆی لەدیالۆگی سەرتایەکانی نێو کێشکی پاشایەتی رزگار کات و شانۆگەریکەی تێواو کورت کردەتەوە، زەر لە دیمەن و دیالۆگکانی هەڵگرتووەو بە خیرایی بەسەر دیمەنەکاندا تێپەڕیوە، بەڵام کەم و زۆرێك بونیاتی درامی نمایشکەو کرێکی رووداوەکانی پاراستووە.
دەرهێنەر پێویستی بەوە هەبوو زێتر لەسەر مەرگساتی کوشتنی لیر پاشاو کچە خۆشەویستەکەی بوستایە و جەختی لەسەر سینەگرافیا بکردایەوە، بەتایبەت موزیك و رەنگ کە دیمەنەکەی وەك پێویست تەر نەکرد.
لە دەرەوەی سیناریۆی دەقەکە دەرهێنەر بە تەر کردنی دیمەنەکان پێویستی بەچەند دیمەنێکی درامی هەبوو بە دەوڵەمەند کردنی سینەگرافیا.
دەنیام دەرهێنەر مەعریفەیەکی زەری لەسەر ئەو نمایشانەی (لیر پاشا) هەبوو، رەنگە بەشکیش لەو نمایش و فیلمانەی بینیبێت کە رۆڵی (لیر پاشا)یان بەرجەستە کردووە، لەوانە نمایشی گەورە ئەکتەری بەریتانی (ئەنتەنی هەبکنز) کە خاوەنی خەڵاتی ئەسکارە، لەپشەوەی ئەو ئەکتەرە جیهانیانەیە کە سەرکەوتوانە رۆڵی (لیر پاشا) ی بینیووە، بینەر هەست دەکات کامەران لەك نزیك بوونەوەیەکی زەری هەیە لەگەڵ (هەبکنز) لە بەرجەستە کردنی کاراکتەری لیر پاشادا.
هەروەها ئەکتەری ناسراوی جیهانی (باتشینە) بە 13 جار رۆڵی لیر پاشای لەشانۆ سینەمادا بینیووە، خۆی دەڵێ بەڵام تا ئێستا هەست دەکەم مافی تەواوم بەو کاراکتەرە نەداوە.
بە گشتی شالیر هەر تەنها تاقیکردنەوەیەك نەبوو بە کامەران ، بەڵکو هەموو ئەکتەرە بەشداربووەکانی خستە بەردەم تاقیکردنەوەیەکی سەخت.
ئەو ئەکتەرانەی بە کاراکتەرەکانی لیر پاشا بژاردە کرابوون

بەگشتی، هەر یەك لەوان و بەرژەوەندیەك تیگەیشتنەکی باشیان بە کاراکتەرەکانیان هەبوو، لەوانە:
گەن ریە (هیرە جەواد)
کچە گەورەی لیر پاشایە، رووی دووەمی شێوەی ململانێکە بوو لەگەڵ خەردا
(گەن رەل) کە داهێنەری پیلانی کوشتنی باوکیەتی، لەو نمایشەدا دەبێتە هەمای خیانەتکاری و تەماعکاری و چاوچنۆکی، بەمەش سەراپای مرۆڤایەتی روو بەرووی شەرمەزاری و ڕەشبینی دەکاتەوە.
هیرە جەواد لایەنی دووەمی هێزی دراماکەی هاوسەنگ راگرتبوو بەرامبەر لیر پاشا و ئاستی ململانێکەی توندتر دەکرد، ئەو دەرقی و دەمار گرژیە تونديی نواندنی هەرە هەرگیز لەکەش و بەهای هاوسەنگی نواندنی ئەوی کەم نەکردەوە، بەڵکو هەموو ریتمەکان بە شێوەیەکی سروشتی قەدی خەیان گرتبوو، هەموو هێزە داهێنانەکەی هەرە لەو بوونی و تێگەیشتنە بوو لە کاراکتەرەکەی خەی .
بەهلول (ئەژین حەمە نوری)
بەهلول کاراکتەرێکی هوشیارو عەقلی کراوەی پاشا بوو، یەکێك بوو لەکاراکتەرە هەرە نزیك و باوەڕ پێکراوەکانی پاشا ، هەمیشە پاشا گوێی لێبووە بەچوونەکانی بوو.
ئەژین – ئەکتەرێکی لێوەشاوە بوو بە ڕۆڵی (بەهلول) لە بەر ئەوەی لەش و لارێکی پەهلەوانی و لاستیکی باشی هەبوو، لە رووی ئەداش توانی ئەدایەکی ستاتیکی جوان بەرجەستە بکات، ئەمەش لێزەرینەی ئەکتەرەکانی تری جیا دەکردەوە.
کینت (ئالان هادی)
لە هاوڕێ نزیکەکانی پاشا بوو، بەهەی بەرگری کردن لەکچە بچوك و دەسزەکەی.
لیر و بەرگری کردن لەراستی شار بەدەر کرا.
لە تاڕیترین ساتەکاندا بەفریای پاشا کەوت، لایەنگیرێکی دەسزی هەق بوو.
بە یەکەمجار ئالان م لەسەر شانەدا بینی، لەدەرفەتێکی شایستەو لەرێکی وا گرنگ و لە نمایشێکی وەك لیر پاشا.
هەستم دەکرد زەر بە پەرشی رێکەی خەیاتی و زەر بە جدی کار بە سەرکەوتنی کاراکتەرەکەی دەکات .
ریگن (ڕۆژە ئومەد)
کچی ناوەندی پاشا بوو، ئەویش کەسی دووەم بوو لەو تاوانبارانەی پلانی کوشتنیان بە باوکیان دانابوو.

ڕۆژە بە هەمنی کۆتبووە ژێر سێبەری خوشکی گەورەی، ئەو تۆندو تیژیەی پێوە دیار نەبووکە لە هەردا هەبوو، بەیە کاراکتەرەکەی هاوسەنگ بوو.

تەمای هەژار (سالار ماهیر)

کۆری لای شکسپیر مانایەکی جیاوازی هەیە لەوەی کەسێك بینایی لەدەست بدات، بەڵکو لای بینایی مرۆڤ لەرووناکی مەشك دایە نێك لە دیدەکانی، بەیە تەمای هەژار لە نەوندی کەمەگایەکدا شونکی بە نامنتەوە.

تەمی هەژار یەکێك بوو لەوانەی بەنابینایی ر نیشاندەری (لیر پاشا) بوو، لەکاتەکا پاشا چاو ساغ و تەماس نابینا بوو.

(ماهیر) وەك ئەکتەر جەستەیەکی چاپووك و زیندووی درابوە، لەسواەکەرەك نەدەچوو، دەبوا لاوازترو بە هەزتر دەرکەوتایەو لە کاراکتەرەکەی نزیکتر بوایە.

کوردیلیا(هیفی جەبار)

کچە بچووکەکەی لیر، راستی نەگەیەوە بەماڵی دنیا و تا دوا هەناسە قوربانی بەخشی لە پێناو راستی دا.

کاراکتەرەکی هەمن، هاوسەنگ ، دوور لە هەڵچوون.